

Peter Noordhoek

‘Bibliotheken laten zich vaak de kaas van het brood eten’

Peter Noordhoek is adviseur van de Stuurgroep Bibliotheken voor wat betreft de ontwikkelingen rond kleine kernen. Wat is zijn visie op de mogelijkheden voor het plattelandsbibliotheekwerk?

Wat is uw bemoeienis met bibliotheekvernieuwing in kleine kernen?

'De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) werkt van binnen de branche naar buiten, als adviseur ga ik net andersom te werk, van buiten naar binnen, en dat biedt soms nieuwe perspectieven. Ik zeg tegen potentiële partners buiten het bibliotheekveld: wat daar gebeurt, is de moeite waard. Als extern adviseur kan ik dat wat makkelijker doen.

Het Kenniscentrum Grote Steden schenkt aandacht aan het bibliotheekwerk in stedelijke gebieden, maar de kleine kernen dreigden buiten beeld te raken en dat probeer ik te voorkomen. Ik zorg dat er een netwerk ontstaat, dat OCW, IPO, VNG en ook een groot aantal andere publieke en private partijen weten wat er speelt in het bibliotheekwerk. Dat neemt niet weg dat ik graag zou zien dat de branche zelf meer structurele aandacht voor het werk in kleine kernen zou hebben, bijvoorbeeld door het aanstellen van een aanspreekpunt voor deze bibliotheken bij de VOB, de steunorganisaties en de basisbibliotheken zelf.'

Wat zou een VOB-consulent voor kleine kernen moeten doen?

'Die zou een vraagbaakfunctie moeten vervullen, moeten aanjagen en duwen. Er zijn goede voorbeelden die het doorgeven waard zijn, maar nu blijven steken. Op zichzelf is er geld genoeg voor plattelandontwikkeling, je moet het alleen weten te vinden en daar kunnen bibliotheken wel wat hulp bij gebruiken. Ik merk dat er behoefte is aan scholing. In het noorden ontwikkelt men het opzetten van multifunctionele accommodaties, waaronder bibliotheken, maar daar zou ook landelijk iets aan gedaan kunnen worden. Het gaat om praktische zaken, zoals weten hoe een gemeentelijke organisatie werkt, hoe de begrotingscyclus in elkaar zit. Maar ook om innovatie, productontwikkeling en samenwerking. Bij het Procesbureau Bibliotheekvernieuwing zijn we bezig met een website (www.kansenkaart.nl) die als een soort doe-het-zelfcursus werkt voor bibliothecarissen en gemeenteambtenaren. Startend vanuit het behoeftenonderzoek wordt een beeld gegeven van de verschillende bibliotheekvarianten die kunnen worden ingezet. Vervolgens kun je dan werken aan een goed onderbouwd en te financieren plan voor de lokale gemeenschap. Nu ploeteren mensen nog erg alleen en wordt er hard en met enthousiasme gewerkt, maar helaas niet overal effectief. Het beschikbare geld bij de overheid gaat tot nu toe vooral naar herstructurering en andere "harde" prioriteiten, maar er moet een verschuiving komen naar sociale prioriteiten en daar moet de bibliotheek dan volop in meedoen. Het ministerie van LNV (Landbouw, Natuurbehoud en Voedselveiligheid), de provincies en gemeenten hebben voor plattelandontwikkeling eenzelfde soort rolverdeling als die wij kennen voor bibliotheekvernieuwing, toch zijn het in de praktijk nog vaak gescheiden circuits. Dat proberen we te veranderen. De bibliotheek moet ervoor zorgen dat ze goed in beeld komt met haar mogelijkheden. Nu wordt ze nog te vaak vergeten in het plaatje. Het Procesbureau draagt bij aan

die verandering. Een goed initiatief, zoals de nieuwe multifunctionele biblioservicebus in Zeeland, geeft ons weer munitie.'

Poort

Wat zijn eigenlijk precies kleine kernen?

'Daarover bestaan verschillende opvattingen. Provincies, maar ook het Sociaal en Cultureel Planbureau of het Centraal Bureau voor de Statistiek, hanteren verschillende inwonersaantallen voor het begrip kleine kern. Ik denk dat het in de praktijk niet zoveel hoeft uit te maken, iedereen weet dat we het hebben over de kleinste eenheden binnen de basisbibliotheek, daar waar men werkt voor kleine woon- en leefgemeenschappen. Belangrijk is dat de bibliotheek in een kleine kern de poort vormt tot andere voorzieningen. Het mag dan een klein bibliotheekje zijn, in principe kan men er op aanvraag alles leveren. Hoe groot of hoe klein een kleine kern is, doet er eigenlijk niet zoveel toe, het gaat erom dat de plaatselijke bevolking een sterke behoefte voelt om een dergelijke voorziening te hebben. In die zin heeft het bibliotheekwerk in de wijken van een stad of in Vindex-locaties zeker overeenkomsten met het werk in kleine kernen en is het goed dat zij contact met elkaar onderhouden.'

Waarom is het belangrijk dat de kleintjes in beeld blijven?

'In een kleine gemeente waar mensen elkaar nog kennen, is een bibliotheek een onderdeel van het sociale leven. De rol die de bibliotheek speelt in het leven van groepen die aan hun woonplaats gebonden zijn, zoals ouderen, is van onschatbare waarde. Het contact met de klant verloopt er nog rechtstreeks en persoonlijk. Als men in een grote stad meer wil weten over de wensen en behoeften van de klant, dan houdt men een enquête en wordt er gedacht in doelgroepen. In een kleine kern ga je meer met de bevolking in gesprek. Dat is bijzonder en kan hoogwaardig bibliotheekwerk opleveren.'

Combinatie van functies

Maar is een eigen bibliotheekvoorziening nog wel nodig in een dorp waar je voor boodschappen of de school in de auto moet stappen...

'Het wemelt van de nieuwe initiatieven op het platteland en de bibliotheek kan daaraan heel goed bijdragen. Doordat steeds meer stedelingen op het platteland komen wonen, groeit de behoefte aan plaatselijke voorzieningen: die mensen zijn gewend aan een goed voorzieningsniveau. Vaak wordt de oplossing gezocht in een combinatie van functies, zoals bij het Kulturhus in Overijssel. Ik verwacht in de toekomst veel van combinaties van publieke en private functies. We hebben wat dat betreft de wind mee. Vanuit het Procesbureau hebben we goede contacten opgebouwd met de Rabobank. Die is wat plattelandontwikkeling betreft een serieuze partner. De Rabobank steekt op dit moment meer geld in projecten op het platteland dan de overheid en kan voor bibliotheken dus een belangrijke partner zijn. En ook niet onbelangrijk, minister Veerman steunt initiatieven die werken aan een sociaal

vitaal platteland en hij ziet dat bibliotheken daarin een sleutelrol kunnen spelen. In bibliotheekland zie ik de belangstelling voor nieuwe mogelijkheden ook groeien. Er bestaat een landelijke overleggroep kleine kernen onder leiding van Dick van Tol van ProBiblio, waarvan de leden veel informatie uitwisselen. Ideaal zou zijn als iedere basisbibliotheek in de toekomst een kleinekernenspecialist zou hebben. Het gaat bij de basisbibliotheken in tegenstelling tot wat mensen denken niet altijd om schaalvergroting, optimalisering kan ook met schaalverkleining te maken hebben. Je ziet dat aan de ene kant nieuwe initiatieven ontstaan, terwijl aan de andere kant bestaande voorzieningen verdwijnen. Dat is erg jammer, maar wel begrijpelijk. Als in een dorpswinkel twee planken met drogisterijartikelen zijn, is het makkelijk om te zeggen: 'Ach, doe maar weg, dat is zo weinig'. Maar als er niets is en er komen op eens twee planken, dan vindt iedereen dat een geweldige aanwinst! Zo gaat het met bibliotheken helaas ook. Dat is een van de redenen waarom bibliotheken steeds bezig moeten blijven met vernieuwing en optimalisering van het aanbod. Kleintjes voelen zich vaak bedreigd en werken vanuit een defensieve positie en dat is jammer. Bibliotheken moeten energie steken in de plaatselijke samenleving. De bibliotheek is van de bevolking en de bibliothecaris kan hen onophoudelijk nieuwe mogelijkheden en initiatieven bieden. In Noord-Oost Twente dreigde de overheid een groot aantal kleine bibliotheken weg te bezuinigen, maar de bevolking is daartegen in opstand gekomen. Niet alleen door te zeggen: 'we willen houden wat we hebben', maar door samen met de bibliotheken na te denken over haalbare alternatieven, bijvoorbeeld door een koppeling te maken met scholen. Als je samenwerkt met andere instellingen moet er wel een beleid achter zitten, dus niet zomaar een paar kasten in een school neerzetten, maar daar ook een didactische visie aan koppelen, anders is een dergelijke voorziening geen lang leven beschoren.'

WMO

Tijdens Bibliotheek Plaza hield Hans Maarten van den Brink een voordracht waarin hij bibliotheken voorhield dat ze zich niet voor een karretje moeten laten spannen: zij hoeven zich niet de maatschappelijke problemen aan te trekken die anderen ook niet kunnen oplossen. Staat dat niet haaks op uw visie?

'Ik was het met hem eens toen hij het had over keuzes maken, je moet niet alles voor iedereen willen zijn. Maar als je je alleen vastklampt aan de oorspronkelijke taak van de bibliotheek, is dat de dood in de pot. De wereld verandert, dus moeten bibliotheken mee veranderen. Maar je moet wel scherp blijven nadenken over waar je dan voor

kiest. Wil je iets betekenen voor de jeugd, wil je er meer zijn voor ouderen? Met wie ga je samenwerken en waarom met deze partners? De bibliotheek instandhouden moet nooit het doel op zich zijn, daar zal ook geen overheid meer voor kiezen, het gaat om de rol die je speelt in de gemeenschap. Daar kan geen bibliotheek meer omheen. Als de bibliotheken niets doen, op hun oude posities blijven zitten en blijven zeggen 'de bibliotheek is onmisbaar', dan is het binnenkort afgelopen in de kleine kernen. We moeten wel opnieuw nadenken over onze positie.'

Biedt de aanstaande Wet Maatschappelijke Ontwikkeling nieuwe mogelijkheden aan bibliotheken?

'Dat is een mooi en actueel voorbeeld. De WMO kan enorme mogelijkheden bieden voor bibliotheken. De gemeente krijgt het geld te beheren dat voorheen via het rijk verdeeld werd en dat is natuurlijk hét moment om te zorgen dat je goed in beeld bent. Om te beginnen kan de bibliotheek zich opwerpen als informatiepunt over de WMO, want daarover is nog ontzettend veel onduidelijkheid bij de bevolking. Maar de gevolgen kunnen verder strekken, je ziet dat gemeenten met een nieuwe blik gaan kijken naar wat mensen allemaal nodig hebben om zich goed te voelen en daar kan de bibliotheek bijhoren als ze alert zijn. Je ziet op verschillende plaatsen al dat nieuwe multifunctionele lokaties van de grond komen: een huisarts, een cursusruimte, een fysiotherapeut én een informatiepunt van de bibliotheek in één gebouw bijvoorbeeld. De WMO is niet alleen een technische operatie in de zin van dat de geldpot van plaats verandert, maar als het goed is, leidt het ook tot nieuw beleid. Bibliotheken grijp je kans zou ik zeggen!'

Initiatief nemen

U bent een buitenstaander in bibliotheekland en dus vallen u ongetwijfeld zaken op...

'Ik loop vooral tegen enthousiaste mensen aan, maar krijg ook vaak de indruk dat bibliotheekmedewerkers defensief kijken naar wat niet kan. In het verleden gevoerde gevechten en spelen een rol als het om kleine kernen gaat. Het vrijwilligerswerk bijvoorbeeld is jarenlang een heet hangijzer geweest en als gevolg daarvan niet meer bespreekbaar. Ik bedoel niet dat er weer vrijwilligers in plaats van professionals moeten komen, begrijp mij goed, maar je moet als professionele organisatie kunnen aansluiten bij ontwikkelingen en ten minste de discussie durven voeren. In principe moet je alles ter discussie durven stellen en vanuit je professionaliteit tot een voor alle partijen aanvaardbare oplossing komen. Bibliothecarissen moeten maatschappelijke ondernemers worden die in een gat springen als ze dat zien; niet afwachten maar initiatief nemen en partijen bij elkaar roepen. Het valt op dat bibliotheken erg huiverig

'Bibliothecarissen moeten maatschappelijke ondernemers worden die in een gat springen als ze dat zien'

zijn als er een zekere mate van concurrentie met andere instellingen om de hoek komt kijken. Daar is helemaal geen reden voor, want bibliotheken staan over het algemeen sterk, maar laten zich toch nog vaak de kaas van het brood eten als het gaat om de verdeling van gelden. Wat meer zelfvertrouwen uitstralen mag best. Dat geldt ook als het gaat om de samenwerking met commerciële partijen. Bibliotheken stellen zich ook dan vaak te defensief op en zijn bang voor overheersing door de commerciële partij en dat uit zich vaak in traag reageren en eindeloos willen overleggen, terwijl ondernemers juist doeners zijn. Dat vraagt nog wel enige omslag. Tijdens de Landelijke Bibliobussendag viel het mij ook weer op dat het vooral praktisch ingestelde mensen zijn die graag in kleine kernen werken, mensen voor wie het plezier in het werk vooral bestaat uit het directe contact met de klant. Dat moet je vooral houden, maar bij goed bibliotheekwerk in kleine kernen komt meer kijken.'

Toekomst

Hoe ziet u de kansen voor de bibliobussen?

'Dit najaar werd de Landelijke Bibliobussendag gehouden in Madurodam. Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland, Jan Franssen, tevens voorzitter van de Stuurgroep Bibliotheekvernieuwing, was forumlid en schetste vele mogelijkheden, als men er maar voor gaat. Daar ben ik het helemaal mee eens, er zijn kansen en middelen, maar de branche moet er wel werk van maken. De bibliobus wordt vaak ingezet uit kostenoverwegingen, je kunt met één voorziening een flink gebied bestrijken, dus dat is een begrijpelijke overweging. Tot voor kort dacht men dat een combinatie met andere functies vooral in een vast gebouw te realiseren zou zijn. Dat een bibliobus die mogelijkheid ook biedt, laat de nieuwe biblioservicebus uit Zeeland zien. Die bus heeft een pinautomaat, je kunt er bioscoop- en theaterkaartjes bestellen, afspraken met de thuiszorg maken en ga zo maar door. In de Zeeuwse bus werken maar liefst 17 partijen samen! Daar kunnen we heel wat van leren, al was het alleen maar het afstemmen van verschillende geldstromen. De Zeeuwse bus is een groot succes en trekt veel, ook nieuwe, klanten. Ik denk dus dat voor het bibliobussenwerk geldt wat voor alle bibliotheken in kleine kernen geldt: er zit absoluut toekomst in, als je maar creatief met de mogelijkheden omspringt.'

Hoe kunnen mensen die bezig zijn in kleine kernen zich informeren over de nieuwste ontwikkelingen?

'Er zijn verschillende mogelijkheden en nieuwe zijn in ontwikkeling. Kijk in ieder geval op de website www.xszkpnis.nl, die biedt veel informatie. Er staan verschillende draaiboeken op en methodes voor behoeftenonderzoek. Het Procesbureau gaat samen met het ministerie een kanskaart maken, een overzicht van mogelijkheden die kleine bibliotheken kunnen gebruiken bij de ontwikkeling van hun beleid. In feite zou de VOB de databankfunctie moeten vervullen die bibliotheken met vragen en antwoorden aan elkaar verbindt. Er is veel behoefte aan informatie, het kleinekernenwerk speelt zich nog erg in de schaduw af. Zo heb ik geen idee welk percentage van het bedrag dat er om gaat in bibliotheekland bij de kleine kernen terecht komt.'

Kulturhus in Olst

Hoe ziet u de toekomst voor kleine kernen?

'Ik constateer tegenstrijdige ontwikkelingen. Aan de ene kant wordt er bezuinigd en verdwijnen er voorzieningen, aan de andere kant ontstaan er nieuwe initiatieven en blijft er - soms uit verrassende geldpotten - veel mogelijk. Dat het allemaal niet zo snel gaat, heeft ook zijn voordelen. In Zweden en Denemarken staan Kulturhusachtige voorzieningen onder druk of verdwijnen, omdat ze door de overheid te snel uit de grond gestampt zijn. Bij ons is gelukkig veel oog voor draagvlak en zie je een gestage groei. Wij worden nu het voorbeeldland. Leesbevordering, brede scholen, ouderenwerk, bundeling van ouderen en gehandicaptenzorg, de WMO: allemaal ontwikkelingen waarin het bibliotheekwerk in kleine kernen een belangrijke rol kan vervullen. Als de bibliotheken het initiatief maar nemen!'

Tekst: Wendy de Graaff

Foto's: Gerrit Serné, Eimer Wieldraaijer

Meer informatie

- www.xsz.kpnis.nl: website opgezet als kennis netwerk voor professionals in de sociale sector. Klik bij de kop Dossiers in kleine kernen op Bibliotheekvernieuwing voor korte en heldere beschrijvingen van activiteiten, projecten en studiedagen. Bij iedere tekst wordt een mailadres en/of telefoonnummer gegeven voor wie meer informatie wil.
- Jan van Lenteren. *Sleutels inleveren. Op weg naar een Kulturhus*. Uitgeverij Aprilis